
ŞERİATİ, ALİ

(1933-1977)

İrânlı fikir adamı.

24 Kasım 1933'te Horasan'da, Şebziver yakınlarındaki Kahak köyünde doğdu. İlk öğrenimine Mezinân'da başladı, Meşhed'deki Firdevsi Lisesi ve Öğretmen Okulu'nda okudu. Meşhed Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden birincilikle mezun oldu (1956–1958). Üniversite öğrencisiyken sınıf arkadaşı Puran Rezâvî'yle evlendi (1958). Yurt dışında burslu olarak lisansüstü eğitimi alma hakkından yararlanarak Fransa'ya gitti (1959). Tarih alanındaki Les mérites de Balkh (Belh'in Faziletleri) başlıklı doktora tezini Sorbonne Üniversitesi'nde tamamladı (1963). Şeriati, Paris'te bulunduğu süre içinde, akademik çalışmalarını belli bir alanın veri ve yöntemleriyle sınırlandırmak yerine disiplinler arası bir ilgiyle zenginleştirmenin yollarını aradı. Ayrıca o, bu disiplinlerin belli başlı öncüleriyle tanıştı. Bu bağlamda Frantz Fanon, Jean Paul Sartre, Louis Massignon, Jacques Berque gibi pek çok ünlü düşünürle dostluklar kurdu. Özellikle Massignon, Gurwitch ve Berque'in incelemelerine duyduğu hayranlık, onun kendi toplumunun dinî ve mistik tarihine daha gerçekçi bir şekilde eğilmesini kolaylaştırdı. Paris yıllarında Şeriati bir yandan da başta Cezayir olmak üzere dünyanın pek çok yerindeki bağımsızlık mücadeleleriyle yakından ilgilenip destek sağladı. Ülkesine giriş yaparken şahlık rejimine karşı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle tutuklandı ve bir buçuk ay hapiste kaldı. Değişik kurumlardaki memuriyeti ve kısa süreli öğretmenliğinin ardından Meşhed Üniversitesi'ne öğretim görevlisi olarak kabul edildi (1966). Üniversitedeki dersleri, sadece öğrencileriyle sınırlı kalmayıp kısa sürede geniş çevrelerde ilgi görmeye başladı. Konuşmalarında yeni bir dil, sunum ve içerik bulan gençler için Şeriati adı, artık geleneksel ve Batılılaşmış bakış açıları karşısında, onlardan bağımsız, alternatif bir açılım olarak değerlendirilmekteydi. Ancak akademik ve entelektüel faaliyetleri sebebiyle Şeriati'nin buradaki görevine son verildi (1971). Şif çizgide İslâmî eğitimin verildiği, özellikle Ehl-i beyt sevgisinin aşılandığı Hüseyniye-yi İrşâd adlı sivil merkezdeki konferansları ve derslerinde rejim karşıtlığını devam ettirdiği ileri sürülerek yeniden tutuklandı (28 Eylül 1973). Şah yönetimi, millî ve milletler arası baskılar karşısında Şeriati'yi şartlı olarak serbest bıraktı (20 Mart 1975). Bundan böyle hiçbir eğitim programına katılmayacak, yazı ve konferanslarına kesinlikle son verecekti. Ayrıca hem kendisi hem de ailesi ve yakın çevresi Savak tarafından sürekli göz hapsinde tutulacaktı. Hapishaneden çıktıktan sonra devletin kendisine karşı duyduğu güvensizlik artarak devam etti. Her şeye rağmen Şeriati, sınırlı düzeyde de olsa üzerindeki denetim ağlarını hiçe sayarak görüşlerini dile getirmeyi hep denedi. Böylece hapisten çıktıktan sonraki hayatı kendisi ve ailesi için daha da çekilmez bir hal alınca 16 Mayıs 1977'de yurt dışına çıkmak zorunda kaldı. Aynı yılın 19 Haziran'ında Londra'daki evinde ölü olarak bulundu. Şaibeli ölümü taraftarlarını, onun Savak tarafından tertiplenen bir cinayete kurban gittiğini iddia etmeye yö-

neltilti (Borujerdi, s. 146; Rahnema, s. 642). Bugün ülkesinde “şehid doktor” olarak anılan Ali Şeriatî, Şam’da Hz. Peygamber’in torunu Hz. Zeyneb’in kabrinin yanına defnedilmiştir.

Ali Şeriatî’nin kişiliği ve düşüncelerinde babası Muhammed Takî’nin etkisi açıkça farke edilir. İlk öğretmeni olduğunu söylediği babası, saygın bir âlim ve etkili bir öğretmen olarak tanınmaktaydı. O, ulema geleneği içinde yetişmiş olmakla birlikte laik eğitim kurumlarında öğretmenlik yapan, daha çok Kur’an analizlerindeki farklı açılımlarıyla dikkat çeken etkileyici bir kişiliğe sahipti. Muhammed Takî, modernleşme politikaları karşısında toplumu uyarmayı dinî ve millî bir görev olarak görüyor, Kur’an’dan ve Şîî tarihinden seçtiği bazı metaforları da kullanarak yozlaştığını düşündüğü gençliğe İslâmî kimlik kazandırmaya çalışıyordu. Hatta Muhammed Takî bu amaçla, İran’daki ulemanın ve topluma yabancılaşmış aydınların bilinen metot ve çalışmalarından bağımsız yeni bir dinî yapılanmaya öncülük etmek üzere Kânûn-i Neşr-i Hakâyık-ı İslâmî isimli sivil bir dinî öğretim merkezinin kurulmasına da öncülük etmişti (1947). Ali Şeriatî de gençliğinde bu merkezin çalışmalarına katılmış, dinî, millî ve ahlâkî vurgulardan oluşan belli başlı tezlerden bu çatı altında haberdar olmuştu.

Ali Şeriatî’nin tasavvur dünyasına derinlemesine yön veren bu etkiler, onda köklü bir müslüman söyleminin doğmasına yol açmıştır. Bu temel din algısı, konuşmalarında sık sık tekrarladığı “Hayat iman ve cihaddır” vecizesinde formüle edilmişti. Ona göre öncelikle yapılması gereken, bir yandan dini dinamik bir ideal olarak tasavvur ederken bir yandan da ulemanın bilinen yol ve yöntemleriyle vakit kaybetmek yerine, gençliğin savruk dünyasına ulaşmak ve onu biçimlendirmenin yollarını keşfetmektir. Bunun için gelenekle modernliğin zihin ve bilgi dünyasını buluşturmak gerekiyordu. Şeriatî’nin fikirlerindeki ana tema toplumun asıl benliğine dönmesini sağlayacak yeni bir İslâm söylemiyle müslümanları yüzleştirmektir.

Ali Şeriatî’nin mevcut rejim, Şîî ulema ve seküler aydınlar hakkındaki yaklaşımları her zaman eleştireldir. Bu hususta babasıyla çağdaş olan Ahmed Kesrevî’nin etkisi göz ardı edilmemelidir. Kesrevî, hegemonik yapılarından ve zamanı yakalayamayan retoriklerinden dolayı İran ulemasını ağır bir şekilde suçlamaktaydı. Ona göre Şiilik zaman içinde “mekanik, mitik, tarih dışı ve dogmatik” bir yapıya dönüştürülmüştür. İslâmcı düşüncenin önde gelen isimlerinden Şeriatî’nin Doğu-Batı çelişkisini aşma ve İslâm’ın çağdaş bir sunumunu gerçekleştirme konusundaki perspektiflerine Cemaleddin Afgânî ve Muhammed İkbâl de önemli katkılar sağlamıştı.

Şeriatî’nin üniversite yılları ona ülke içindeki belli başlı politik ve entelektüel gruplarla temas kurma imkânı vermiştir. İran’da ülkenin geleceği hususunda üç ayrı yaklaşım tarzı mevcuttu. Bunlar, özellikle Şah karşıtlığı temelinde buluşmakla birlikte gündelik gerçekliği dönüştürme konusunda birbirleriyle kıyasıya rekabet içindeydiler. Bu hareketlerden Tudeh Partisi Marksist-materyalist bir yönelime vurgu yaparken, çoğunluğunu Musaddık’ın siyasetine angaje

olmuş grupların oluşturduğu Milli Cephe Hareketi milliyetçi ve özgürlükçü bir vurguyla bireysel ve toplumsal hoşnutsuzlukları besliyordu. Daha köklü ve öteden beri etkili yapılarıyla bilinen ulema ise, mevcut güçlerini her geçen gün daha da artırmaktaydı. Bu politik çeşitlilik içinde Şeriatî, belli başlı siyasî oluşumlardan birine bağlanmak yerine, öne çıkan tezleri toplumsal sorumluluk ve entelektüel duyarlılık temelinde yeniden ele almayı ve bütün bunlardan güçlü bir ideolojik formasyon elde etmeyi amaçlıyordu. Şeriatî'nin kendi diyalektiğinde aslolan, İslâmî ve özellikle Şîî sosyal adalet içerikli kavramların terkip edilmesiydi. Çağdaş İran'da özellikle 70'li yıllarda, laik ya da sol kanat ideolojilerine sapabilecek olan çok sayıda gencin İslâm'ı yegâne mücadele ideolojisi olarak benimsemesinde Şeriatî'nin geliştirdiği çözümler, başka dinî içerikli fikirlerden daha çok etkili olmuştur (İnayet, s. 290–291). Onun ezber bozan görüşlerinin etkisi toplumun farklı kesimlerinde karmaşık sayılabilecek değişik tarzlardaki değerlendirmelere imkân vermiştir. Özellikle rejim karşıtı sayılmaya elverişli tezleri sık sık mağdur edilmesine yol açsa da, öğrencileri ve hatta kamuoyu, Şeriatî'nin düşüncelerini her zaman artan bir ilgiyle takip etmiştir. Yıllar sonra İran devrimini (1979) ortaya çıkaran dinamikler sıralandığında, bu ilgi, Şeriatî adının Ayetullah Humeyni'nin adıyla aynı hizada yer almasına yol açacak kadar etkili ve belirleyici olmuştur.

Şeriatî'nin üniversitedeki öğrencilik yılları aynı zamanda onun irfanî düşünceyle sıkı temas noktaları kurduğu dönemdir. Aslında liseden başlayarak, başta Mevlâna'nın Mesnevî'si olmak üzere, tasavvufun belli başlı klasikleriyle haşır neşir olması düşüncelerine mânevî bir zenginlik katmıştır. Şeriatî, tasavvufun kurucu metinlerinden aldığı imgelerle Şîî düşüncesinin belli başlı arketiplerini İslâm'ın temel vurgusu ve modern argümanlarla ilişkilendirerek gündelik politik tartışmalara giren yeni bir okuma tarzı gerçekleştirmiştir. Onun için bu tarz, zamanla kendi sembolik üretimini sürekli tazeleyen mümbit bir kaynağa dönüşecektir. Öte yandan başta tasavvufun devşirerek yenilemeye çalıştığı sembolik atıflara ve Kur'an'ın genel olarak İran toplumdaki yaygın okumalarının ürünü sayılabilecek tasdiklerine karşı geliştirdiği eleştirel sadakat tarzı da onun göz ardı edilemeyecek kadar derin huzursuzluğunu açığa vurmaktadır. Şeriatî, söz konusu imgeleri alışıldığı şekliyle tarihsel bir veri olarak kullanmak yerine, yaşanan gerçekliği dönüştürecek birer bellek olarak kodlamaya çalıştı. Nitekim onun dinî sosyolojisinin temel argümanları arasında yer alan "Tevhidî Dünya Görüşü"nü de bu niyet içinde anlamak gerekir. Şeriatî'ye göre insanın yaratılışı ve kendisine halifeliğin verilmesi, yeryüzündeki otorite ve kulluk ilişkilerinin nasıl düzenleneceği konusunda müslüman topluma esaslı bir model sunmaktadır. Meselâ Kur'an'da zikredilen Hâbil-Kabil kıssasından hareketle hak ve batıl arasındaki gerilime tarihsel bir temel aramış, aynı şekilde Bel'am adlı yahudi bilgininin birikimini kullanma siyasetinden hareketle de pragmatik ulema tipolojisini anlamaya çalışmıştır. Aynı kaygılarla Hz. İbrâhim'in bilinen tevhid vurgusunu, evrensel bir dünya görüşü için yeniden kurgulamış, yine

Hız. Muhammed'in hicretini de tarihsel dönüşüm fikrine elverişli bir sosyal teoriye dönüştürmüştür.

Şeriati, Mısırlı yazar Abdülhamid Cûde es-Sahhar'ın Ebû Zer adlı biyografik çalışmasını Farsça'ya çevirmiş ve Ebû Zerr-i Ğifârî: Hodâ Perest-i Sosyalist adıyla yayınlamıştı. Şeriati, Ebû Zer'i kendi devrimci tasavvur dünyasının kurucu öğeleriyle buluşturmuş ve onu "Tanrı'ya tapan sosyalistlerin mükemmel bir modeli" olarak tasvir etmiştir. Aslında Ebû Zer, Şeriati'nin hayatının her döneminde canlı bir karakter olarak yer alan bir yol göstericiydi. O, aynı eşleştirme ve sembolik üretimini yine ashaptan İran kökenli Selmân-i Fârisî (Selmân-i Pâk), Hız. Peygamber'in kızı Fatıma, torunu Zeynep ve sûfi geleneğinin önemli simalarından Hallâc-ı Mansûr üzerinde de denecektir. Fakat onun için asıl anahtar role Ehl-i Beyt, özellikle de Hız. Ali ve Kerbelâ'da şehid edilen oğlu Hüseyin sahiptir. Her ikisi hakkında Şîî tarihinde üretilen tarih dışı imajları reddeden Şeriati, bütün bu algılamaların ötesine giderek, yaşayan Ali'yi ve Hüseyin'i bulmaya çalışmıştır.

Şeriati'nin İran Gizli Servisi Savak'ın takibiyle üniversiteden uzaklaştırılmasından sonraki çalışmaları, kuruluşunda Seyyid Hüseyin Nasr gibi akademisyenlerin ve Murtaza Mutahhari gibi din âlimlerinin yer aldığı Hüseyiniye-i İrşâd adlı sivil dinî kurumda geçti. Kurum, bir protesto ve reform platformu olarak değerlendirilebilirdi. Ancak buradaki faaliyetler de Savak elemanlarının sürekli takibine maruz kalıyordu. Aslında Şeriati'nin ilişkileri sadece Şah'la değil aynı zamanda ulemayla da problemliydi. Çünkü her ikisi de onun ağır eleştirilerine konu oluyordu. Nitekim Teşeyyu-i Alî ve Teşeyyu-i Safevî adlı kitabında dinin devlet gerekleri için nasıl elverişli ve kullanışlı bir hale getirildiğini inceliyordu. Şiiliğin özünü saptıran politik süreçleri ve bu bağlamdaki aktörleri sert bir dille eleştiriyor, tartışmalarında sık sık mevcut ulema kurumsallaşmasının tarihsel Safevi Şiasıyla olan ortaklıklarına işaret ediyordu. Mezhep aleyhi Mezhep'te (Dine Karşı Din) aynı köklerden gelen dinî anlayışların gerçekte çok farklı amaçlar için pekâlâ istismar edilebileceğini ve bu yüzden kaçınılmaz bir şekilde birbirleriyle karşı karşıya gelebileceklerini vurguluyordu. Benzer şekilde Peder, Mader, Mâ Muttehemîn'de de Şîî-Sünnî ihtilafının akıl dışı öğelerini tartışmakta ve Şiiliğin efsanevî dünyasıyla duygusal dozu oldukça yüksek bir hesaplaşmaya girmektedir.

Aslında Şeriati'nin eleştirileri çok boyutluydu, söyleminin arka planına dikkat edilmeden değerlendirildiğinde bu eleştiriler yanlış yorumlanabilirdi. Çünkü o, hem Batı'yı eleştirmeksizin taklit eden laik elite (garbzede) hem de geleneksel dinî liderliğe karşı çıkmaktaydı. Bu nedenle onun İslâm toplumbilimi, kendine yabancılaşan arayış içindeki gelişme kuşağına kapsamlı seçenekler sunmak üzere tasarlanmıştı.

Ali Şeriatî'nin hayatına ilişkin detaylar, başta Kevir (1970) adlı otobiyografisinde olmak üzere düşüncelerini kaygısızca dile getirdiği Gozte Guhayi Tenhayî'de (Yalnızlık Sözleri) adlı denemelerinde yer almaktadır. Eşi Puran Rezavî'nin Ali Şeriatî'yi anlattığı Tarhî ez yek zindegî (1996) ve yine Ali Rahnama'nın, An Islamic Utopian: A Political Biography of Ali Shariati (1998) adlı biyografik çalışmaları da Şeriatî okumaları için giriş niteliği taşımaktadır. İran Devrimi'yle (1979) aynı tarihlerde tanınmaya başlayan Şeriatî hakkında, onu sağlıklı bir analize tabi tutan çalışmalar Türkçe'de yok denecek kadar azdır. Genelde yapılan ya ondan aktarılan söylemler üzerinden bir Sünnî radikalizmi üretmek ya da onu bir Şii fanatiği olarak görüp reddetmektir. Şeriatî'nin gelenekle modernliği uzlaştırma gayreti, Cemil Meriç tarafından "göller bölgesinde bir ada" şeklinde tasvir edilmiştir. Türkçe'ye çevrilen kitapları arasında en çok tanınanları Hac, Dine Karşı Din, Medeniyet ve Modernizm'dir.

Eserleri: Son devrin velûd yazarlarından biri olan Ali Şeriatî'nin çok sayıdaki eserlerinden belli başlıları şunlardır:

1. İnsân (Tahran 1362 hş.; Tr. trc. Şamil Öcal, Ankara 2008).
2. Felsefe-i Târîh der İslâm (Tahran 1348 hş.; Tr. trc. Battal Uzun, İslâm'ın Tarih Felsefesi, Ankara 1991).
3. Kevîr (Tahran 1349 hş.; Tr. trc. Muhammed Nayif Şayir, Çöl, Ankara 1992).
4. Şehâdet (Tahran 1350 hş.; Tr. trc. Muhammed Şayir, Ankara 2005).
5. Fâtîma Fâtîma Est (Tahran 1350 hş.; Tr. trc. İsmail Babacan, Fatîma Fatîma'dır, İstanbul 1995).
6. İslâmşînâsî (Tahran 1350 hş.; Tr. trc. İsa Çakan, İslâm'ı Anlamak, İstanbul 2002).
7. Teşeyyü-i Alevî ve Teşeyyü-i Safevî (Tahran 1352 hş.; Tr. trc. Feyzullah Artinli, Ali Şiasî ve Safevî Şiasî, İstanbul 1990).
8. İntizâr-ı Asr-i Hadîs ez Zen-i Müselmân (1354 hş.).
9. Bâ Muhâtabhâ-yi Âşînâ (Tahran 1356 hş.).
10. Hüseyin Vâris-i Âdem (Tahran 1356 hş.).
11. Tefsîr-i Sûre-yi Rûm: Peyâm-ı Umîd be Rûşenfikr-i Mes'ûl (Tahran 1356 hş.; Tr. trc. Ejder Okumuş, Aydınlara Umut Çağrısı, İstanbul 1990).
12. Alî Tenhâest (Tahran 1356 hş.).
13. Hudsâzî-i İnkılâbî (Tahran 1356 hş.).
14. Bâzgeşt (Tahran 1357 hş.; Tr. trc. Ejder Okumuş, Öze Dönüş, Ankara 2007).

15. Bîniş-i Târîh-i Şîa (Tahran 1357 hş).
16. Hûdâgâhî ve İstihmâr (Tahran 1357).
17. Ebû Zer (Tahran 1357 hş.; Tr. trc. Salih Okur, Ebuzer-i Gifari, İstanbul 1987; trc. Abdullah Yegin, Ebuzer, Ankara 2007).
18. Cihânbînî-yi Tevhîdî (Tahran 1358 hş).
19. İnsân u Târîh (Tahran 1358 hş.).
20. Cihetgîrî-yi Tabakâtî-yi İslâm (Tahran 1359 hş).
21. Hâc (Tahran 1360 hş.; Tr. trc. Ejder Okumuş, Ankara 2007).
22. Mezheb aleyh-i Mezheb (Tahran 1361 hş.; Tr. trc. Hüseyin Hatemi, Dine Karşı Din, İstanbul 1987; Ali Aydın, Dine Karşı Din, Van 2005).
23. Hüner (Tahran 1361 hş.; Tr. trc. Ejder Okumuş ve dğr., Sanat, İstanbul 1997; Ankara 2008).
24. Hüseyin Vâris-i Âdem (Tahran 1361 hş).
25. Mâ ve İkbâl (Tahran 1361 hş.; Tr. trc. Ergin Kılıçtutan, Biz ve İkbâl, İstanbul 1984; trc. Derya Örs, Ankara 2007).
26. Mî'âd bâ İbrahîm (Tahran 1361 hş.; Tr. trc. A. Eymen Reyli, İbrahim ile Buluşma, Malatya ts.).
27. Ali (Tahran 1362 hş.; Tr. trc. Alptekin Dursunoğlu, Ali, İstanbul 2002; Ankara 2008).
28. Tahlîlî ez Menâsik-i Hac (Tahran 1362 hş).
29. Niyâyîş (Tahran 1362 hş.; Tr. trc. Kerim Güney, Dua, İstanbul 1983).
30. Zen (Tahran 1362 hş).
31. Hubût der Kevîr (Tahran 1362 hş).
32. Guftegûhâ-yi Tenhâî (Tahran 1362 hş.; Tr. trc. Okan sevinç, Yalnızlık Sözleri, İstanbul 2001).
33. Târîh ve Şinâht-ı Edyân (Tahran 1362 hş.; Tr. trc. Abdülhamit Özer, Dinleri Tanımak, İstanbul 1999).
34. Râhnümâ-yi Horâsân (1363 hş.).
35. Vîjegîhâ-yi Kurûn-i Cedîd (Tahran 1367 hş.).
36. Selmân-i Pâk (Tahran 1977).

37. Çehar Zindân-ı İnsân (Tahran ts.;Tr. trc. Hüseyin Hatemi, İnsanın Dört Zindanı, İstanbul 1997).

38. Çe Bâyed Kerd? (Tahran 1368 hş; Tr. trc. Muhammed Hizbullah, Ne Yapmalı, İstanbul 1986; trc. Feyzullah Yusuf Budak, Ankara 2004).

39. Târîh-i Temeddün (Tahran 1368 hş.; Tr. trc. İbrahim Keskin, Medeniyet Tarihi, Ankara 1998).

40. Bâzşinâsî-yi Hüviyet-i İrânî-İslâmî (Tahran 1371 hş).

41. Mî'âd bâ Alî (Tahran 1372 hş).

42. Felsefe ve Câmiaşinâsî-yi Siyâsî (Tahran 1374 hş).

43. Cihânbinî u İdiûlûjî (Tahran 1374 hş; Tr. trc. Orhan Bekin, Kültür ve İdeoloji, İstanbul 1986).

44. İdiûlûjî u İstrâtejî (Tahran 1377 hş).

45. Nâme-hâ (Tahran 1377 hş).

46. Bâ Muhâtabhâ-yi Âşinâ (Tahran 1377 hş; Tr. trc. Davut Duman, Aşına Yüzlerle, Ankara 2007).

47. İslâm ve Mektebhâ-yi Mağrib-zemîn (Tahran ts.; Tr. trc. Fatih Selim , Marksizm ve Diğer Batı Düşünceleri, İstanbul 1980).

48. Şîa (Tahran 1381 hş.).

49. Defterhâ-yi Sebz: Mecmûa-i Eş'âr u Nesrhâ-yi Doktor Ali Şeraîfî (nşr. M. Rıza Hâc Bâbâyî, Tahran 1381 hş./2002).

50. Âsâr-ı Civânî (Tahran 1385 hş).

51. İslâmiyât (Tahran 1386 hş).

52. Hicret ve Temeddün (Tahran 1389 hş.).

53. İnsân-i Âzâd Âzâdî-i İnsân (Tahran 2007).

Ali Şeriatî'nin birçoğu İngilizce, Almanca, İtalyanca, Fransızca ve Arapça başta olmak üzere çeşitli dillere çevrilen bu ve diğer eserleri toplu olarak 35 ciltlik bir seri halinde Defter-i Tedvîn ve Tanzîm Mecmûa-i Âsâr-ı Muallî -i Şehîd Dokktor Ali Şerîatî adıyla yayınlanmıştır (Tahran 1357-1364 hş./1979-1985).

MD. 30 Ocak 2009

(Eserler kısmı Mail'den alınmıştır).

BİBLİYOGRAFYA:

Ali Şeriatî, Defter-i Tedvîn ve Tanzîm-i Mecmû'e-i Âsâr-i Moallim-i Şehîd Doktor Ali Şerî'atî, Tehran 1372;

Abdülaziz Sachedina, "Ali Şeriatî: İran Devriminin İdeoloğu", Güçlenen İslâm'ın Yankıları, trc. Erol Çatalbaş, İstanbul 1989, s. 215–238;

Abdülkerim Suruş, Dini Düşüncenin Yeniden Kurulması ve Dr. Ali Şeriatî, trc. Sabah Kara, Ankara 1989;

Alev Erkilet Başer, Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler, İstanbul 1999;

Ali Rahnema, "Ali Shariati: Teacher, Preacher, Rebel", Pioneers of Islamic Revival, ed. Ali Rahnema, London and New Jersey 1994, s. 208–250;

Ali Rahnema Müslüman Ütopycacı, trc. İhsan Toker, Ankara 2005;

Assef Bayat, "Shariati and Marx: A Critique of an "Islamic" Critique of Marxism", Alif, (1990), X, 19–41;

Bünyamin Doğruer, Ali Şeriatî, İstanbul 1998;

Cemil Meriç, Kırk Ambar, İstanbul 1986, s. 425-440;

Hamid İneyet, Çağdaş İslami Siyasi Düşünce, trc. Yusuf Ziya, İstanbul 1998, s. ....;

J. G. J. Ter Haar, "Shari'ati, 'Ali", Eİ2 (İng.), IX, 328–329;

Maulvi Abdul Hayy, "Ali Shari'ati: A Qur'ânic Interpreter", Encyclopedia of the Holy Qur'an, ed. N. K. Singh, A. R. Agwan, Delhi 2000, s. 83–89;

Mehrzad Boroujerdi, İran Entelektüelleri ve Batı, trc. Fethi Gedikli, İstanbul 2001, s. ....;

Michel Cuypers, "Une rencontre mystique: 'Ali Shari'ati-Louis Massignon", Mideo (1993), II, 291–330;

Mohammad Asghar Khan, Islam, Politics and the State: The Pakistan Experience, New Delhi 1986, s. ....;

Puran Şeriatî, Gözetim Altında Özgürlük Eşim Ali Şeriatî -Bir Hayat Hikâyesi-, trc. Melih Ahıskalı, İstanbul 2005;

Shahrugh Akhavi, "Shari'ati, 'Ali", The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World, Ed. John L. Esposito, New-York 1995, IV, 46–50, İran'da Din ve Siyaset, trc. Selahattin Ayaz, İstanbul 1990;

Silvia Kaweh, Ali Schariati interkulturell gelesen, Nordhausen 2005;

Yudian Wahyudi, "Ali Sha'riati and Bint Al-Shati' On Free Will: A Comparison", Journal of Islamic Studies, (1998), IX, 1/35–45.

MD. 30 Ocak 2009